

SUN'IY INTELLEKT — TARJIMONLAR UCHUN YANGI IMKONIYATLAR DAVRI

*Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti
universiteti tarjima nazariyasi
va amaliyoti fakulteti talabasi
Itolmasova Shodiya*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining tarjima sohasida qo'llanishi va uni universitetlarda o'quv fani sifatida o'qitishning ahamiyati yoritilgan. Sun'iy intellekt vositalari tarjimonlarga matnlarni tez va aniq tarjima qilish, tahrir jarayonini soddalashtirish hamda terminologik izchillikni saqlashda yordam berishi ta'kidlanadi. Shuningdek, maqolada bu yo'nalishni oliy ta'lim tizimiga kiritish orqali talabalarni zamonaviy tarjima texnologiyalari bilan tanishtirish, ularning tahliliy fikrlashini rivojlantirish va o'zbek tilini raqamli muhitda mustahkamlash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt asosidagi tarjima fani lingvistika, informatika va texnologiyalarni birlashtirgan yangi o'quv yo'nalish sifatida kelajak tarjimonlarini raqobatbardosh, innovatsion fikrlovchi mutaxassislar sifatida tayyorlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tarjima texnologiyalari, oliy ta'lim, post-tahrir, raqamli lingvistika, o'zbek tili, innovatsion ta'lim, neyron tarjima, tarjimonlar tayyorlash.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining jadal rivojlanishi tarjima sohasiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Dastlab avtomatik tarjima dasturlari faqat sodda matnlarni taxminiy tarzda tarjima qilgan bo'lsa, bugungi kunda ularning aniqligi, uslubiy mosligi va kontekstni tushunish darajasi sezilarli darajada oshdi. Bu esa tarjimonlarning ish uslubini o'zgartirib, ularni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Sun'iy intellekt tarjimonlarga birinchi navbatda vaqtni tejash imkonini beradi. Avtomatik tarjima vositalari matnning dastlabki variantini tezda yaratadi, tarjimon esa uni tahrirlash va moslashtirish orqali yakuniy sifatli tarjimaga erishadi. Bu jarayon "post-tahrir" deb ataladi va hozirgi kunda professional tarjima amaliyotining muhim qismiga aylangan. Bundan tashqari, SI texnologiyalari terminologiya bazalarini boshqarish, uslubiy izchillikni saqlash va turli tillardagi matnlarni tahlil qilishda katta yordam beradi. Masalan, neyron tarmoqlarga asoslangan tarjima tizimlari matn kontekstini yaxshiroq tushunadi, shuning uchun murakkab iboralar yoki so'z o'yinlarini ham aniqroq tarjima qila oladi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt tarjimonlarning o'rnini to'liq egallamaydi. Tarjima faqat so'zlarni almashtirish emas, balki madaniy, uslubiy va hissiy jihatlarni ham to'g'ri yetkazish san'atidir. SI bu

jarayonni soddalashtiradi, lekin insonning tafakkuri, tajribasi va sezgirligini to'liq takrorlay olmaydi.

Kelajakda tarjimonlar sun'iy intellekt bilan hamkorlikda ishlash orqali yanada samarali, tezkor va sifatli natijalarga erishishlari kutilmoqda. Demak, SI — bu raqobatchi emas, balki tarjimonning yangi hamkori bo'lib, tarjima sohasida yangi imkoniyatlar davrini boshlab berdi. Sun'iy intellektdan tarjimonlar tomonidan foydalanish masalasi hozirgi davrda juda dolzarb hisoblanadi. Global axborot almashinuvi kuchaygan, xalqaro hamkorlik kengaygan hozirgi sharoitda tez, aniq va sifatli tarjima xizmatlariga ehtiyoj tobora ortmoqda. Shu nuqtai nazardan, SI texnologiyalarining joriy etilishi nafaqat dunyo miqyosida, balki O'zbekiston muhitida ham katta ahamiyatga ega. Birinchidan, O'zbekistonda davlat tili maqomini mustahkamlash va o'zbek tilining xalqaro miqyosda nufuzini oshirish siyosati olib borilmoqda. Sun'iy intellekt vositalari o'zbek tilini qo'llab-quvvatlaydigan tarjima tizimlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu orqali o'zbek tilidagi ilmiy, texnik va madaniy kontentni xorijiy tillarga tarjima qilish, shuningdek, chet el manbalarini o'zbek tiliga sifatli tarjima qilish imkoniyati kengayadi.

Ikkinchidan, SI tarjima jarayonini tezlashtirib, biznes, ta'lim, turizm va diplomatiya sohalarida samaradorlikni oshiradi. Masalan, xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlikda ishlayotgan tashkilotlar uchun hujjatlar, shartnomalar yoki reklama materiallarini tarjima qilish jarayoni ancha osonlashadi. Shu orqali raqamli iqtisodiyotda til to'siqlari kamayadi va yangi hamkorlik imkoniyatlari paydo bo'ladi. Uchinchidan, sun'iy intellekt asosidagi tarjima vositalari tarjimonlar malakasini oshirishda ham foydalidir. Ular o'z ishini avtomatlashtirish, terminologiyani boshqarish va yangi so'z birikmalarini o'rganishda SI yordamidan foydalanishlari mumkin. Natijada, tarjimonlar ijodiy va murakkab tahlilni talab qiladigan matnlarga ko'proq e'tibor qaratish imkoniga ega bo'ladilar. Sun'iy intellektdan foydalanish O'zbekiston tarjimonlari uchun zamonaviy ish uslublarini joriy etish, milliy tilni rivojlantirish va xalqaro maydonda raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi. Shu sababli bu mavzu nafaqat texnologik, balki ijtimoiy va madaniy jihatdan ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Sun'iy intellektdan tarjima jarayonida foydalanishni universitetlarda o'quv fani sifatida o'qitish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Zamonaviy tarjimon faqat tillarni mukammal bilishi emas, balki raqamli texnologiyalar, xususan, sun'iy intellekt tizimlaridan samarali foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi zarur. Shu bois, bu yo'nalishni oliy ta'lim tizimiga kiritish — tarjima sohasining kelajakdagi rivojlanishini ta'minlaydigan muhim qadamlardan biridir.

Birinchidan, bunday darslar talabalarni zamonaviy tarjima texnologiyalari bilan tanishtiradi. Ular mashina tarjimasini, neyron tarmoqlar asosidagi tarjima modellarining ishlash tamoyillari, matnni avtomatik tahlil qilish va post-tahrir jarayonlari haqida

amaliy bilimga ega bo'ladilar. Bu esa ularni xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar sifatida shakllantiradi. Ikkinchidan, fan o'quvchilarda tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Talabalar SI tomonidan yaratilgan tarjimalarni baholash, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, inson tarjimon tafakkuri bilan texnologik jarayon o'rtasidagi farqlarni tahlil qilishni o'rganadilar. Shu orqali ular nafaqat texnologiyadan foydalanuvchi, balki uni rivojlantirishga hissa qo'shuvchi mutaxassis bo'lish imkoniga ega bo'ladilar. Uchinchidan, bu fanning o'zgacha yangi xususiyati shundaki, u tilshunoslik, informatika va sun'iy intellekt fanlarini birlashtiradi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv talabalarni ko'p yo'nalishli fikrlashga o'rgatadi, ular nafaqat til, balki dasturlash va algoritmik tafakkur elementlarini ham o'zlashtiradilar. Bu esa zamonaviy "raqamli lingvist" yoki "AI tarjimon" kabi yangi kasblarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Bundan tashqari, O'zbekiston sharoitida bu fan o'zbek tilini raqamli maydonda rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Talabalar o'zbek tilidagi matnlar bilan ishlaydigan sun'iy intellekt modellarini sinovdan o'tkazish, til korpuslarini yaratish va ularni takomillashtirish jarayonida amaliy ishtirok etishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, universitetlarda "Sun'iy intellekt va tarjima texnologiyalari" fanini joriy etish — bu nafaqat zamon talabiga javob beruvchi o'quv yo'nalish, balki O'zbekistonning raqamli ta'lim, tilshunoslik va texnologik taraqqiyoti uchun muhim strategik qadmdir. Bu dars kelajak tarjimonlarini faqat til biluvchi mutaxassis emas, balki intellektual texnologiyalarni boshqara oladigan innovatsion mutafakkir sifatida tarbiyalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Koehn, P. (2020). *Neural machine translation*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Cheng, Y. (2019). *Joint training for neural machine translation*. Singapore: Springer.
3. Scott, B. (2018). *Translation, brains and the computer: A neurolinguistic solution to ambiguity and complexity in machine translation*. Springer.
4. Sun, S., Liu, K., & Moratto, R. (Eds.). (2025). *Translation studies in the age of artificial intelligence*. Routledge.
5. Springer. (2024). *New advances in translation technology: Applications and pedagogy*. Springer.